

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KREITI YA 12

SEPEDI LELEMETLALELETŠO LA PELE (FAL)

LEPHEPHE LA PELE (P1)

DIBOKWANE/HLAKOLA 2015

MEPUTSO: 80

NAKO: 2 diiri

Palomoka ya matlakala a dipotšišo ke 10.

DITAELO LE TSHEDIMOŠO

1. Lephephe le, le arotšwe ka DIKAROLO tše THARO, e lego ya A, ya B le ya C.

KAROLO YA A:	Tekatlhaloganyo	(30)
KAROLO YA B:	Kakaretšo	(10)
KAROLO YA C:	Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo.	(40)

2. Badišiša ditaelo ka šedi.
3. Araba dipotšišo ka MOKA.
4. KAROLO ye NNGWE le ye NNGWE e ngwalwe letlakaleng le LEFSA.
5. Thalela mošomo wa gago ka morago ga KAROLO ye NNGWE le ye NNGWE.
6. Tatelano ya dikarabo e swane le ya dipotšišo.
7. Tshela mothladi ka morago ga karabo ye NNGWE le ye NNGWE.
8. Ngwala ka bothakga ka mongwalo wo o bonalago.
9. Ela hloko mopeleto le tlhamego ya mafoko.
10. Nako yeo e akanywago ge go arabja lephephe le e ka ba ka tsela ye:

KAROLO YA A:	Metsotso ye e ka bago ye 50
KAROLO YA B:	Metsotso ye e ka bago ye 30
KAROLO YA C:	Metsotso ye e ka bago ye 40

KAROLO YA A: TEKATLHALOGANYO**POTŠIŠO YA 1**

1.1 Badišiša temana ye e latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo ka yona.

DITLAMORAGO TŠA DIKOBATŠI		
1	<p>Re tsenetšwe ke phehli, e re fehla fehlifehli. Phehli ke eng ge e se diokobatši tšeo di sego molaong. Ruriruri ge re sa ntšhe mahlo dinameng, bokamoso bja bana ba rena bo tla nyamelela bokaphoka bjanyeng. Bona ga ba tsebe gore ke gona ge ba bo hweletša. Rena re le batswadi lehutšo lela re bego re na le lona la Aforikaborwa ya go phadima le napile le ya le meši ya dikwekwele. Diokobatši di rethefatša mebele ya bafsa ya se hlwe e boela sekeng.</p>	5
2	<p>Le ge go bolelwa kgahlanong le tšona bošego le mosegare, ba iphetoša difoa, e ba mo o ka rego ba hlohleletšwa go ineela go tšona. Basetsana, bašemane go no swana, ga go na le ba bakaone. Ga ba rate go phalwa. Ka dikolong barutiši ba swere poponono ka diatla ka barutwana bao ba ikgafetšego tšona. Ke bona ba hlakahlakanyago tshepedišo ya maleba ya sekolo. Ga ba sa kgalwa ka ge go rena tšona mebeleng ya bona. Mahlo a bona nke a mokopa wa thaba. Barutiši ba thoma go hlobaela ge barutwana ba ba tšwele ka diatleng.</p>	10 15
3	<p>Barutwana ba a di tseba ebile ba a di šomiša - <i>bococaine</i>, lebake, <i>mandrax</i>, <i>LSD</i>, nyaope le tše dingwe. Se se tlogago se hlobaetša ke ge ba se na le hlong ya go iša barutiši ba bona matsogo, ga ba sa bona motho yo mogolo go bona gore ke eng. Lefelo leo ba di hwetšago go lona ga go na le yoo a le tsebage ge e se bona fela. Ba le uta kudukudu, le morekiši wa tšona ga a utollwe. Ditlamorago tša ge ba šetše ba fetile go tšona ke bonyatši, boganka, boikgogomošo le go hlola mpherefere dikolong. Ge e le ka magaeng ba fetogile batswadi, seeta go lla sa bona, mebileng ba thomile go phaya theto ka kgang. Ba bangwe ba thoma go tlogela sekolo ba ineela go tšona. Ke gona ge bokamoso bo timeletše. Seo se ba šalelago ke go lletwa ke ditšhipi ka ge bosenyi go bona bo fetogile mogwera wa potego.</p>	20 25
4	<p>Ba thoma go swara makgotlana mo mebileng, ba lekola metse yeo beng ba yona ba etilego gore ba kgone go yo e hlasela ba rwale thoto ka mo ba ka kgonago. Ge ba hweditše tšholo ba olela ka moka – dithelebišene, dibjana, diaparo, ditšidifatši, se sengwe le se sengwe seo ba kgonago go se rwala. Se se nyamišago ke gore ba itshenyetša bokamoso moo mafelelong o hwetšago motho a sehlefetše ebile nke o hlakane hlogo. Ba bangwe ba ikhwetša ba gobaditšwe, mola ba bangwe ba hlokofala. Ba bangwe ba ikhwetša ba le ka dikgolegong gobane diokobatši ga di molaong.</p>	30 35

5 Bontši bja melato yeo e butšwego dikgolegong tša go fapana mo Aforikaborwa ke yona ya go hula dithoto, go thuba metse ya batho, go rekiša thoto ya go utswiwa, go ntšha madi ka go šomiša 40 dihudušabophelo bjalo ka thipa, sešomišwa se bogale gammogo le go thuntšha goba go tšhošetša ka sethunya seo se sego molaong, seo se ba lahlelago kgolegong mengwagangwaga.

Ke maikarabelo a setšhaba ka kakaretšo go lwantšha tšomišompe ye ya diokobatši. Barutiši dikolong ba swanetše go hlaba mokgoši wa 45hlakodišang go badirelaleago, baruti, mekgatlo ya tshokollo, ba kgoro ya maphodisa le go ba bangwe. Tau tša hloka seboka di šitwa ke nare e hlotša. Barutwana ka bobona ba eme ka maoto go hlabela barutiši le maphodisa mokgoši gore go hlomolwe naga mootlwa.

[Boitlhamelo]

- 1.1.1 Go tšwa temaneng ya 2 tsopola sekafoko seo se laetšago gore barutiši ba bothateng. (2)
- 1.1.2 Go ya ka temana ya 2, ke khuetšo efe yeo e tšweletšwago ke diokobatši dikolong? Efa dikgopolo tše PEDI. (2)
- 1.1.3 Tšweletša mehuta ye MERARO ya diokobatši yeo e šomišwago kudu go tšwa temaneng ya 3. (3)
- 1.1.4 Efa ditlamorago tše PEDI tša tšhomišompe ya diokobatši go tšwa temaneng ya 3. (2)
- 1.1.5 Go tšwa temaneng ya 3 ke ka lebaka la eng lefelo leo diokobatši di hwetšwago go lona le sa tsebje? (1)
- 1.1.6 Go ya ka ditemana tše, ke sehlopha sefe sa batho seo se šomišago diokobatši kudu? (1)
- 1.1.7 Na seema se se thaletšwego se tšweletša thuto efe go ya le ka fao se dirišitšwego ka gona temaneng? (2)
- 1.1.8 Tšhomišo ya lefoko le le kotofaditšwego e re utollela eng ka bafsa ba go šomiša diokobatši? (2)
- 1.1.9 Ke kgopolokgolo efe yeo e tšweletšwago ke temana ya mafelelo. (2)
- 1.1.10 Hlaloša mmolelwana wo go ya ka moo o šomišitšwego ka gona temaneng ya 4. '... ge ba hweditše tšholo ...' (2)
- 1.1.11 Go tšwa temaneng ya 5, tsopola seka seo se laetšago phedišo ya tšhomišompe ya diokobatši. (1)

1.1.12 Maikutlo a gago ke afe mabapi le bana bao ba hlakahlakanyago dithuto ka lebaka la diokobatši? Fahlela karabo ya gago. (3)

1.1.13 Ge o be o le mogolo wa maphodisa o be o ka dira eng go lwantšha tšhomišompe ya diokobatši? (1)

1.2 Lebedišiša khathuni ye e latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo ka yona.

[Nova development]

1.2.1 Kgetha karabo ya maleba. Lefelo la seswantšho se ke:

- A Kantorong
  - B Mošomong
  - C Moletlong
  - D Moepong
- (1)

1.2.2 Ngwala seaparo se TEE sa tšhireletšo seo se bonalago bathong ba khathuni ye. (1)

1.2.3 Ke molaetša ofe wo o tšweletšwago ke khathuni ye? Efa dintlha tše PEDI. (2)

1.2.4 Banna ba ba tšweletša maikutlo a mohuta mang? Fahlela karabo ya gago. (2)

PALOMOKA YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KAKARETŠO**POTŠIŠO YA 2**

Bala temana ye e latelago gomme o ngwale dintlha tše ŠUPA tšeo o lemogilego ka moo mašeleng a šomišwago ka gona ge go hlagile lehu.

DITAELO

1. Ngwala dintlha tše ŠUPA mafokong ao a feletšego ka mantšu ao a sa fetego a 70.
2. Nomora mafoko a gago go tloga go 1 go fihla go 7.
3. Ngwala ntlha e tee lefokong le tee.
4. Šomiša mantšu a gago ka mo go kgonagalago.
5. Ngwala palomoka ya mantšu ao o a šomišitšego ka mašakaneng mafelelong a kakaretšo ya gago.

MAHU A SELEHONO

Bophelo bo na le moo bo fihlago mafelelong, ke lehu. Ge motho a tlogile go leno lefase go ba le leemaema la go se fele. Tšhelete ye e šomišwago, mohlomongwe motho a ka no re ye e senywago e šiiša dinamana tša mmele. Go rekwa diaparo tše mpsha, ba bangwe ba be ba apare mogofe. O tla hwetša o ka re ke phadišanong ya diaparo.

Lepokisi la mohu le lona ke la theko ya godimodimo. Dikete tše masomenne ruri di yo bolokwa ka tlase ga mobu. Ee, mohlomongwe ke yona tlhompho ya mafelelo. Le sešwana sa go hloka le kgogo ye ntshwanyana o tla hwetša se tšea tšhelete ya mafelelo go yo reka lepai la manobonobo le lefsa. Lepai le le tlo apešwa lepokisi gomme le lona la phušeletšwa le lepokisi. 'Nkabe ba mo rekele a le apare a sa phela'.

Gwa realo Letlametlo a bona ge a le hloka.

Dijo le tšona ke mahenyahenya, le lesea la maabane le bona gabotse gore di bitša theko ya godimo. Go nwewa mabjala a theko ya godimo ka morago ga poloko ba re ke diphumulamegokgo. Matšatši a o tla hwetša go hwidinywa dikoloi le dithuthuthu ba phadišana gona moo. Ditente go hlongwa tša go bitša; tša ba tša kgabišwa mo nkego go ketekwa moletlo wa lethabo la go se lekane le selo. O tla hwetša e no ba bošwana fela.

Dikhamera tša dibidio di fegilwe magetleng di tšea se sengwe le se sengwe seo se diregago, ešita le mohu ka lepokising. Ke tšona tšeo dipšhešamare tša mahu a selehono.

[Boitlhamelo]

**KAROLO YA C: DIBOPEGO LE MELAO YA TŠHOMIŠO YA POLELO
POTŠIŠO YA 3**

Lebeledišiša papatšo ye gomme o arabe dipotšišo tša go e latela.

[E amantšwe go tšwa go papatšo ya Milo]

- 3.1 Sebapatšwa se se bapaletšwa bomang? (1)
- 3.2 Feleletša seema se ka go kgetha karabo ya maleba go tšeo di filwego.
Nyatša molala ...
- A e ya molaleng.
B e hwetše molaleng.
C e tshela moedi.
D e hwela molaleng (1)
- 3.3 Tsopola leamanyi go tšwa papatšong o be o fe le mohuta wa lona. (2)
- 3.4 Lentšu le 'bonolo' ke leina la mohuta mang? Fahlela karabo ya gago. (2)

- 3.5 Efa molaetša wo o tšweletšwago ke lefoko le '*Le ba mphiwafela ba e hwetša bonolo*'. (2)
- 3.6 Efa dintlha tše PEDI tše di tlogetšwego papatšong ye. (2)
- [10]**

POTŠIŠO YA 4

Lebeledišiša khathuni ye le mantšu a yona gomme o arabe dipotšišo tša go latela.

[E nolofadišwe go tšwa go Adventures of Themba and Bizza]

- 4.1 Efa lefelo leo le tšwelelago khathuning ye. Fahlela karabo ya gago. (2)
- 4.2 Lediri le, gopodišiša, puduleng ya 3 ke ...
- A Leitiri
B Ledirišiši
C Lediriši
D Leamanyi (1)
- 4.3 Tsopola mohlala wa lelahlelwa puduleng ya 2. (1)
- 4.4 Ke moya ofe woo o tšweletšwago ke polelommele ya motho wa pudula ya 1? Fahlela karabo ya gago. (2)
- 4.5 Ahlaahla kgopolo yeo e tšweletšwago ke polelo ya motho wa pudula ya 2. (2)
- 4.6 Go ya ka wena ke eng seo se hlalago tiragalo ya pudula ya 2? Fahlela karabo ya gago. (2)
- [10]**

POTŠIŠO YA 5

5.1 Bala temana ye gore o tle o kgone go araba dipotšišo tšeo di latelago.

1	Malomane e be e le motho wa go rata go bonwa . Se se bonagetše ge re sa tsena sekolong se se phagamego sa Marela. O be a nyaka mola <u>barutwana</u> ba feletše ka moka ka diphapošing, e be gona a tsena ka dikgoro tša sekolo. O tla re ge a tsena ka phapošing, a sepela ka go iketla gomme a letša seeta sa go bitša. Tseba gore gempe le borokgo ke tše mpsha, tša maina a go se tlwaelege tša theko ya godimo. Ge a fihla madulwaneng a gagwe a se theeletše, o tla hebehebetša le bana ka tša mafelelo a beke ge ba le mabjaleng.
2	Bothata bjo bongwe bja gagwe ke gore o be a sa ngwale mešongwana ya gare ga ngwaga, eupša a efa bagwera gore ba mo ngwalele gomme yena a ba lefe ka ge ga gabo ba be ba ikgona. O tšwetše pele bjalo ka mekgwa ye ya gagwe a ba a tšwelela mphatong wa marematlou, le ge dipoelo tša gagwe e bile tša maemo a fase. Malomane o ile a ikgethela go yo šoma femeng ya go aga difatanaga mola rena re ile ra tšwetša dithuto pele yunibesithing.
3	O ile a nyala mosadi gomme ba šegofatšwa ka bana ba bane – bašemane ba babedi le basetsana ba babedi. Ka gore khudu ga e lahle legapi la yona, o ile a tšwela pele go ja lešela, fela a bolaiša bana tlala. Mosadi o be a kgopediša ga gabo le baagišaneng.
4	Bana ba gagwe ba babedi ba ile ba tšwelela ka dihloro mphatong wa marematlou ka ge ba be ba filwe ka mabjokong. O ile a palelwa ke go ba thuša go tšwetša dithuto tša bona pele ka gore o be a sa ba beela selo.

[Boitlhamelo]

- 5.1.1 Ntšha leadingwa temaneng ya mathomo. (1)
- 5.1.2 Efa lešalašala la maleba sebakeng sa leina le le thaletšwego. (1)
- 5.1.3 Tsopola seema se se šomišitšwego temaneng ya bobedi. (2)
- 5.1.4 Lentšu le 'mabjaleng' ke karolo efe ya polelo? Fahlela karabo ya gago. (2)
- 5.1.5 Ngwala mošomo wo o phethwago ke lebopi le le kotofaditšwego. (2)
- 5.1.6 Efa mohuta wa leamanyi leo le kotofaditšwego o be o fe le mošomo wa lona. (2)

5.1.7 Tsopola mohlala wa neolotšiseme go tšwa temaneng ya bobedi. Fahlela karabo ya gago. (2)

5.1.8 Hlaloša tšhomišo ya lentšu le 'rata' lefokong la mathomo, o be o fe mohola wa lona. (2)

5.2 Lebelela seswantšho se le mantšu a sona gore o tle o kgone go araba dipotšišo tšeo di latelago:

[Inthanete]

5.2.1 Lediri leo le tšweletšago maikutlo a batho ba ke:

- A Lla
  - B Ratana
  - C Nyama
  - D Kgalefo
- (1)

5.2.2 Ngwala leina le le emelwago ke batho bao ba tšwelelago mo seswantšhong se. (1)

5.2.3 Dipudula tša 1 le 2 di laetša eng? (2)

5.2.4 Go na le mantšu ao a fošagetšego puduleng ya 1 le ya 2. A phošolle. (2)
[20]

PALOMOKA YA KAROLO YA C: 40
PALOMOKA YA TLHAHLOBO: 80